

Šternberk – unikátní zimoviště netopýrů v nadzemních úkrytech

Zdeněk RUMLER

Jílová 29, CZ-779 00 Olomouc

Název lokality a alternativní názvy. Šternberk-město, děkanský římskokatolický kostel “Zvěstování Panny Marie” – lokalita A, státní hrad – lok. B.

Lokalizace. 6269 – střední Morava, okr. Olomouc.

Popis. Lok. A – areál kostela a přilehlých budov nad úrovní terénu, zejména Křížová chodba, chrámová loď a ostatní prostory. Úkryty netopýrů ve štěrbinách za obrazy. Podle stavu z počátku prováděného výzkumu, výpovědi pamětníků a ostatních historických aspektů se dá předpokládat, že zimoviště netopýrů rodu *Pipistrellus* zde bylo dávno před tím, než o něm byla publikována první zmínka. Lok. B – areál budov a místností protějšího hradu, zejména štěrbin za dřevěnými ostěnými okny ve druhém patře, asi 20 m nad terémem podhradí. Na ostění se zimujícími netopýry upozornila autorka tohoto příspěvku kastelánka hradu paní Kumrová v r. 1976. Autor jej v tomto roce poprvé také odkryl a zároveň zjistil přímé souvislosti s částí zimující populace netopýrů na lok. A.

Výzkum netopýrů a sčítání. Prvé dosti obecné údaje o netopýrech ve šternberském kostele jsou k dispozici z počátku padesátých let (Hepner 1954), jsou přebírány a doplňovány Gaislerem & Hanákem (1956, 1957, 1969, 1972). Jak se později ukázalo, jedná se o jedno z největších zimovišť netopýra hvízdavého (*Pipistrellus pipistrellus*) na území České republiky. Prvé částečné odchvy tohoto druhu netopýra spojené s kroužkováním prováděly pouze v areálu kostela rovněž Hanák V. a Gaisler J. – v roce 1959 – 129 ex. a v r. 1961 – 70 ex. (Gaisler in litt.). Autorovy výzkumné protokoly, včetně záznamníků provedeného sčítání, kroužkování, biometrie, ekologických, etologických a jiných cenných údajů, začínají datem 16. 2. 1966 (lok. A). Od tohoto data každoročně pokračují až do současnosti. Výjimku činí pouze roky 1968, 1972 a 1982, ve kterých nemohl být výzkum pro vážné překážky prováděn. Požadovaná část výsledků z let 1969–1979 byla koordinátorům tehdejšího programu sčítání netopýrů (Bárta a kol. 1981) zaslána. Příčinou jejich neuveřejnění bylo, že v tomto případě nešlo o typicky podzemní typy úkrytů (jeskyně, štoly apod.) a tudíž v porovnání s ostatními zimovišti šlo o nesrovnatelné údaje. Za pozornost však stojí první zmínky o společném zimování druhů *P. pipistrellus*, *Vespertilio murinus* (Rumler 1977) a *Nyctalus noctula* (Rumler inpubl., pouze kroužkovací seznamy). Další, víceméně sporadicky zimující druhy jsou uvedeny v tab. 1 a v odstavci Další data. Celkově bylo každoročně detekováno na 80 míst (lok. A+B). Význam obou lokalit dále zvýrazňují nálezy netopýrů i v mimo zimním období, a to v půdních prostorách obou lokalit a tzv. “šachtici” v jedné z kostelních věží. V té byli odchytáváni a kroužkováni jedinci ze samičí kolonie *Myotis myotis* v letech 1968–1971 (kolonie bohužel vandalsky zlikvidována při stavebních pracích). Na hlavních půdách objektů, ve štěrbinách mezi střešními deskami a krytinou, byly registrovány menší kolonie *Plecotus austriacus*, na nižších půdách vedlejších budov se objevovali v létě většinou jen solitárně samci *Rhinolophus hipposideros*. K nálezům obou pohlaví posledně uvedeného druhu docházelo v zimním období velice ojediněle a to ve dvou sklepech hradu (lok. B), kde se později nejen z časových důvodů, ale zvláště pak po instalaci motorového agregátu k vytápění objektu nevyplatilo netopýry dále sledovat.

Sčítatelé. Koordinátorem byl a výzkum prováděl Zdeněk Rumler (1966–2001), sčítání a asistence při odchvy a kroužkování se z počátku účastnili muzejní pracovníci O. Czihák a F. Dohnal, v posledních 2–3 letech Z. Vermouzek (zoolog muzea v Olomouci), J. Šafář (zoolog Agentury OPaK), který se v poslední době

Tab.1. Výsledky zimního sčítání netopýrů ve Šternberku – na lokalitách s nadzemními typy úkrytů (A+B)

Datum \ species	<i>Ppip</i>	<i>Nnoc</i>	<i>Vmur</i>	<i>Paus</i>	<i>Eser</i>	<i>Bbar</i>	S	lokality
16. 2. 1966	182	–	–	1	–	–	183	A
29. 12. 1966	258	–	–	4	–	–	262	A
14. 3. 1967	42	1	–	–	–	–	43	A
27.–28. 2. 1969	381	–	–	1	–	–	382	A
11.–12. 2. 1970	194	–	–	1	–	–	195	A
17.–18. 2. 1971	353	–	–	2	–	–	355	A
7.–9. 2. 1973	240	–	–	1	–	1	242	A
11.–12. 2. 1974	131	–	–	1	–	–	132	A
5.–6. 2. 1975	63	–	–	–	1	–	64	A
3. a 11. 2. 1976	487	32	1	2	–	–	522	A+B
8. a 15. 2. 1977	542	14	5	1	1	–	563	A+B
30. 1. a 7. 2. 1978	640	34	3	1	–	–	678	A+B
6. a 13. 2. 1979	571	36	–	–	–	–	607	A+B
6. a 7. 2. 1980	606	14	–	–	–	–	620	A+B
3. a 18. 2. 1981	589	47	2	–	–	–	638	A+B
24. 1. 1983	241	15	–	–	–	–	256	B
7.–8. 2. 1984	568	17	–	–	–	–	585	A+B
15. 1. 1985	550	–	–	–	–	–	550	B
10.–11. 2. 1986	1131	16	1	1	1	–	1150	A+B
11.–12. 2. 1987	504	20	–	1	–	–	525	A+B
9.–10. 2. 1988	653	35	–	–	–	–	688	A+B
16. 2. 1989	660	22	–	–	–	–	682	A+B
5.–6. 2. 1990	782	26	–	–	–	–	808	A+B
6. 2. 1991	1073	–	–	–	–	–	1073	A+B
5. 2. 1992	960	–	–	–	–	–	960	A+B
9. 2. 1993	832	26	2	1	–	–	861	A+B
10. 2. 1994	809	26	–	–	1	–	836	A+B
2. 2. 1995	738	29	–	–	–	–	767	A+B
7. 2. 1996	868	32	–	–	–	–	900	A+B
11.–12. 2. 1997	658	27	2	–	–	–	687	A+B
9.–10. 2. 1998	878	46	2	–	–	–	926	A+B
9.–10. 2. 1999	1196	44	23	–	–	–	1263	A+B
8.–9. 2. 2000	1278	49	–	–	–	–	1327	A+B
6.–7. 2. 2001	835	81	–	–	–	–	916	(A)+B

angažuje i v ochraně šternberských lokalit. Kontrolu, zdali se v koloniích *P. pipistrellus* nenachází též *P. nathusii*, několikrát, bez kladného výsledku, provedla Z. Bauerová. Termíny obsazování a opouštění zimních úkrytů sledoval kromě koordinátora také kaplan, farář a pozdější děkan S. Vaněk (lok. A), D. Šedlák a kasteláni hradu, z nichž nejvíce K. Hradil a kol. (lok. B). Nezanedbatelnou pomocí přispěli, zejména v posledním desetiletí, též někteří členové ČESONu – Z. Buřič a kol. speleoskopiny *Barbastellus* Štíty a J. Wagner a kol. speleoskopiny *Orcus* Bohumín.

Shrnutí výsledků. Celkem zastíženo v zimním období 8 druhů, z nichž 6 nalézáno v nadzemních úkrytech. Dominantním druhem byl po celé sčítací období *P. pipistrellus*. Jeho roční počty se pohybují mezi 500 až 1200 jedinci v kolonii. Jde o jedno z největších známých zimovišť v ČR a vůbec o první tohoto typu. Od roku 1976 je doložen výrazný nárůst zastoupení uvedeného druhu netopýra a to objevem druhého hlavního úkrytu kolonie, tedy místa souběžně obývaného dalšími jedinci téže populace (proto lok. A+B). Úkryty za ostěním oken společně obývají s dominantním druhem ještě další dva: *N. noctula* – v počtu jedinců na 2. místě a *V. murinus* (3. místo). Za obrazy v kostele byl nepravidelně nalézán *P. austriacus* (4. místo), sporadicky *E. serotinus* (5. místo) a jen jedenkrát zatím zastíženo *B. barbastellus* (6. místo). Zbývajících dvou druhů (*R. hipposideros* a *M. emarginatus*) se nadzemní typy úkrytů netýkají – viz Další data. Za celé období 34 let činí sumární vzorek druhů v nadzemních úkrytech celkem 21 246 ex. (20 493 *Ppip*, 689 *Nnoc*, 41 *Vmur*, 18 *Paus*,

4 *Eser* a 1 *Bbar*). Odstranění velkého obrazu K. Handkeho na lok. A v létě 2000, za kterým vždy zimovala podstatná část populace *P. pipistrellus*, se zákonitě odrazilo na celkové početnosti při kontrole v únoru 2001. Komplexní zpracování celého tohoto více než tři desítky let trvajícího výzkumu doposud neprovedeno.

Poznámka ke komplexnímu zpracování. Jedná se o provedení dílčích analýz a případných syntéz získaného bohatého materiálu – výsledků kroužkování, biometriky, dat ekologických a etologických souvislostí s časovým vývojem u těchto netopýřích kolonií, afinity jedinců k úkrytům a jejich střídání, věku jedinců, jejich mortality a celé řady dalších poznatků. V současnosti tomu brání nemožnost získání prostředků jak na zaplacení vlastní práce, tak na vydání monografie tiskem. Je třeba mít na paměti, že komplexní zpracování by kromě jiného ukázalo také směr, kterým se má další výzkum na těchto, nebo podobných lokalitách ubírat.

Další nálezy. 30. 1. 1959 – sklepení hradu (lok. B) – 9 *Rhip*, 3 *Mema*, 3 *Plecotus* sp. (Gaisler & Hanák 1972); 15. 2. 1966 – tamtéž – 7 *Rhip*, 4 *Paus*; 29. 12. 1966 – šachtice pod pravou věží (lok. A) – 2 mumifikované ex. *Mmyo*, ve sklepení hradu (lok. B) 7 *Rhip*; 14. 3. 1967 – ve sklepení 2 *Rhip*.

Literatura

- BÁRTA Z., ČERVENÝ J., GAISLER J. (ed.), HANÁK V. (ed.), HORÁČEK I. (ed.), HURKA L., MILES P., NEVRLY M., RUMLER Z., SKLENÁŘ J. & ŽALMAN J., 1981: Výsledky zimního sčítání netopýřů v Československu 1969–1979. *Sborn. Okr. Muz. v Mostě, Ř. Přírodověd.*, **3**: 71–116.
- HEPNER E., 1954: Několik poznámek o netopýřech Šternberska. *Sbor. SLUKO, A-I, 1951–1953*: 171–175.
- GAISLER J., 1956: Faunistický přehled československých netopýřů. *Ochrana přírody – Věstník SPPOP*, **11** (6): 161–167.
- GAISLER J., HANÁK V. & KLÍMA M., 1957: Netopýři Československa. *Acta Univ. Carol. – Biol.*, **1957**: 1–65.
- GAISLER J. & HANÁK V., 1969: Ergebnisse der Zwanzigjährigen Beringung von Fledermäusen (Chiroptera) in der Tschechoslowakei: 1948–1967. *Acta Sci. Natur. Brno*, **3**(5): 1–33.
- GAISLER J. & HANÁK V., 1972: Přehled netopýřů Moravských jeskyň. *Čs. Kras*, **24**: 53–60.
- RUMLER Z., 1977: Předběžná informace o okolnostech nálezu samice netopýra pestrého (*Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758) a o jejím porodu v zajetí. *Zpr. Čs. Zool. Společ.*, **10–12**: 16–17.

